

Ex libris

Nagy-Laczkó Balázs

Protestáns barangolás a megyében

Ősz van, a ludak elmennek, a varjak megérkeznek, a megszokott módon sárgulnak a levelek, pontokat szegeznek a templomkapukra a régi Lutherok, és kirándulni mennek az erdőkre azok, akiket nem értesítettek megfelelően a vadászszезон kezdetére. Sarkadi dédanyám gyermekkoromban ilyen időben ragadott kézen a „piros játszótér” felé menet, gyakran gyözködve arról, menjek majd papnak, ha nagyobb leszek, mert sokat beszélek és szeretem a könyveket. Kaptam tőle az egyik alkalommal egy százéves énekeskönyvet is, melyre súlyos kézzel, ceruzával írta – dehogyan írta: véste! – fel dédapám a *Zalai* és a *Vass* neveket, még abban az időben, amikor nem volt ildomos református legényként katolikus lánynak csapni a szelet, ha csak nem vágytunk némi késelésre a következő sarkon, pontosabban a bordáink közötti résen. A felekezeti szellemnek nem kis része lehetett abban, hogy dédszüleim lányát is tatám, egy szalontai fiú vette feleségül később, ki nemcsak szülőhelyén, de hitén is osztozott annak a bizonyos Arany Jánosnak.

A mai Békés megye, mely nem kis részt kapott örökbe a 20. század inkább keser, mintsem édes történelme során a régi Bihar vármegyéből, lakosaira és tárgyiasult örökségére nézve is ezer szállal kötődik protestáns gyökerekhez. Térségünk már a reformáció kezdetén, a 16. században a lutheri és kálvini tanok követőinek egyik hazai központjává vált, melynek emlékét különösen a megye északi települései, elsősorban a Sárrét őrzi, mely ma is *vastagnyakú* kálvinista vidék.

Nem egy helyen a török uralom és a későbbi felszabadító harcok alatt szétfutott, bujkáló lakosság tér vissza pusztává lett szülőföldjére. Kötegyánban a helyi református egyházközség múltját jól mutatja egy 1628-ban készült, legalább 1726 óta az eklézsia tulajdonában álló aranyozott ezüst pohár. E pohár további különleges történelmi értékkel is bír: felirata egyszerre bizonyítja a középkori Kötegyán lakosságának továbbélését, és hogy a település valójában a középkori Remete helyén szerveződött újjá a 18. század során. Hasonló továbbéléssel számolhatunk részben Békésen, Füzesgyarmaton, Körösladányban, Köröstarcsán és akár Szeghalmon, Sarkadon is. A fenti településeken ma már sehol sem állnak az első, sövényfalas református imaházak, templomok, de megvannak még az ótemetőik, bennük hol egy-két, hol több hagyományos kopjafás sírral. Szeghalmon az Epreskerti fejfás temetőben a nagyobb felületű fejfákon hosszabb sírfeliratok, sírversek is fennmaradtak. Az egyik ilyen, még olvasható sírvers az 1880-ban elhunyt Almási Gábor 1922-ben újraállított fejfáján olvasható:

*E sírnál halandó megállj
Lásd, hogy elgázolt az halál...*

Míg a szakirodalom sok helyen azt tanítja, hogy a református temetkezések „kopjafái” erdélyi hatásra kerültek a Partiumba és onnan költöztek a Tiszántúlra, addig egy unitárius tanárom az emlékezet egy másik, személyesebb oldalára tanított általuk egy tiszakécskei kirándulásunk során: míg a márvány sírjelek állítói a pusztulás törvényére vakon igyekeznek minél többet kihasítani maguknak a végtelen időből, addig a fa addig marad, míg akad, ki emlékezhet az alatta szunnyadóra, és nem tovább.

Meglehet, hogy a kálvinisták megyénk legrégebbi protestáns lakosai, de a lutheránusok sem bírnak csekélyebb jelentőséggel. Részben a 18. századi telepítések, részben a szabad vándorlások folytán a 20. századra Békés megye vált hazánk legevangelikusabb területévé. Míg a református felekezet tagjai zömében egyetlen nép, a magyarság képviselői közül kerülnek ki nálunk ma már – nem mindig volt így: a régi források református vallású oláhokat, románokat is emlegetnek... –, addig az evangélikusok soraiban szép számmal találkozunk elsősorban szlovákok, majd magyar és német családokkal is. Mezőberényben éppen a vallási egyezés alapján talált egymásra az előbb, 1723-ban a Felvidékről, Madarász András vezetésével érkezett szlovákság és a később, 1725-ben, Württembergből csatlakozó németek, hogy hosszú időn keresztül, egészen 1789-ig közös templomot is használjanak. A megyei evangélikus szlovákok méltán híres erős vára Mezőberény mellett Békéscsaba és Tótkomlós is gigantikus templomaikkal, míg Orosházát magyar ajkú, dunántúli evangélikusok népesítették be. A vallásuk szabad gyakorlásának akadályozása miatt, a Tolna megyei Zombát elhagyó magyar evangélikusok 1744 Szent György napja táján szállták meg az orosházi pusztát, ahol a térség újraneépítésére törekvő birtokos Harruckern-család szívesen látta őket. Sok orosházi máig családnevében hordozza a dunántúli gyökereket, ahogy tették azt jómagam Sarkadra szakadt, reformátussá lett Zalai nevű felmenői is. Az orosházi evangélikusok Zombáról magukkal hozták régi harangjukat is, mely a gyülekezet becses kincse, amit máig a templomban, az oltár közelében őriznek.

Egy fennmaradt családi énekeskönyv kedves, egy harang súlyos emlék, de gyakran még súlyosabb az, ami elveszett és immáron nincs semmiféle fizikai kiterjedése: 1935. október 24-én fényes ünnepségnek adott helyet a szeghalmi református Péter András Gimnázium. Ekkor avatták fel zászlóját és ekkor leplezték le az iskola alapítójának, Péter Andrásnak, a község egykori főbírájának a mellszobrát az intézmény tornacsarnokában. Az ünnepi beszédet Tildy Zoltán, a 2. Magyar Köztársaság későbbi köztársasági elnöke, ez idő szerint a település református lelkészének szájából hangzott el. A ma is látható mellszobor talapzata eredetileg szószékként volt kialakítva. 1948-ban a kommunisták ezt az elemet a rajta található felirat miatt eltávolították. E veszedelmes, az új földi hatalmasságok által nem tűrt szöveg így hangzott, és hangzik el azóta is a világ protestánsai ajkán a Föld minden pontján:

Soli Deo Gloria – egyedül Istené a dicsőség!

A kötegyáni református gyülekezet ezüstpohara. Szájperemén a **BALOK *JANOS *1628**, testén az *1726 Köte: Remetei Ecclesia Számára való ez Pohár: Gál Imre Úr Bíróságában Puskás István Ur Tiszt Tartóságában* körirat olvasható. Forrás: Világnak világa. Egyházak a Körösök vidékén (Gyulai katalógusok 8. Gyula, 2000).

Főoldal

2022. november 03.